

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

У статті досліджено підходи до класифікації зобов'язань, проведено порівняння класифікаційних ознак, визначених вітчизняними і зарубіжними вченими. На основі проведеного дослідження запропоновано власну вдосконалену класифікацію поточних зобов'язань.

Ключові слова: класифікація, поточні зобов'язання, позиковий капітал, термін погашення.

Для вивчення та узагальнення інформації дослідники вдаються до її класифікації. У бухгалтерському обліку класифікації підлягають усі господарські засоби підприємства та джерела їх утворення з метою надання інформації користувачам фінансової звітності для прийняття управлінських рішень. Класифікація і групування даних спричиняють розрив інформаційних зв'язків, які могли б бути корисні для зацікавлених осіб. Саме тому дослідження у цій сфері повинні спиратися на знання як про самих користувачів, так і про їхні інформаційні потреби, адже вдало підібрана класифікаційна ознака дає можливість глибше розкрити сутність об'єкту відображення, і навіть змінити наші уявлення про нього.

Класифікація зобов'язань підприємства на окремі види необхідна для забезпечення обліковою інформацією, яка повинна подаватися користувачам фінансової звітності для прийняття рішень та формування стратегії розвитку підприємства в майбутньому.

Питання класифікації зобов'язань піднімається у працях вітчизняних та зарубіжних вчених економістів. Зокрема, підходи до класифікації зобов'язань розробили такі вчені, як Ф. Ф. Бутинець [2], В. В. Сопко [13], М. Т. Білуха [1], М. С. Пушкар [11], А. Г. Загородній [6], М. І. Кутер [8], Велш Глен А., Деніел Г. Шорт [3], Б.Нідлз [9] та інші.

Вивчення наукових праць та підходів до класифікації поточних зобов'язань свідчить про те, що вони є неоднозначними і дискусійними та потребують удосконалення.

Метою написання цієї статті є дослідження класифікаційних ознак, за якими поділяють зобов'язання, а також розробка рекомендацій щодо їх вдосконалення.

В економічній енциклопедії класифікацію трактують як „розподіл об'єктів, понять, назв на класи, групи, розряди за спільною ознакою” [5, с. 764]. У наукових джерелах існує безліч підходів до класифікації поточних зобов'язань. Розглянемо деякі з них. В Україні методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання та її розкриття у звітності регламентуються Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку (П(С)БО) 11 "Зобов'язання". З метою відображення в обліку у П(С)БО 11 "Зобов'язання" зобов'язання поділяють на:

- довгострокові зобов'язання;
- поточні зобов'язання;
- забезпечення;
- непередбачені зобов'язання;
- доходи майбутніх періодів [10].

У світовій практиці фінансова класифікація

передбачає два варіанти класифікації позикового капіталу за терміном погашення. При застосуванні першого варіанту позиковий капітал класифікується на короткостроковий і довгостроковий. Цим варіантом користуються у країнах, які використовують англосаксонську систему обліку. Другий варіант передбачає поділ позикового капіталу на короткостроковий, середньостроковий, довгостроковий. Цим варіантом користуються у країнах ЄС (Європейського Союзу), більшість країн Африки та Південної Америки [13, с. 125].

З таблиці 1 видно, що більшість вітчизняних та зарубіжних вчених [1-3; 6-9; 11-13] схиляються до поділу зобов'язань на поточні та довгострокові. Зокрема до поточних відносять зобов'язання, які будуть погашені протягом одного року або операційного циклу. Наприклад, короткострокові кредити, кредиторська заборгованість, зобов'язання перед бюджетом, фондами соціального страхування, працівниками та інші зобов'язання. Довгостроковими визнаються зобов'язання термін погашення яких більше одного року. Це довгострокові позики, випущені облігації, векселі видані, зобов'язання по оренді тощо.

Сопко В. В. з погляду фінансових вимог та кращого управління капіталом пропонує поділяти позиковий капітал на три групи:

- короткостроковий - з терміном погашення до одного року;
- середньостроковий - з терміном погашення від 1 до 3-4 років;
- довгостроковий - з терміном погашення більше 3-4 років [13, с. 126].

Як видно з таблиці 1, колектив авторів Житомирської наукової школи під керівництвом Ф. Ф. Бутинця класифікує зобов'язання за різними ознаками. Вони виділяють за складністю прості зобов'язання, які погашаються одним платежем, та складні, які включають первинне зобов'язання та набір вторинних зобов'язань.

До обмежених у часі належать зобов'язання, строк виконання яких визначений у часі, до безстрокових – строк виконання, яких не визначений у часі [2, с. 428].

Залежно від підстави виникнення Ф. Ф. Бутинець [2] та Загородній А. Г. [6] виділяють зобов'язання договірні, які постають з угоди, домовленості сторін, та позадоговірні, що виникають незалежно від волі учасників угоди.

Щодо суті теперішніх зобов'язань, то вони виникають у результаті операцій та інших подій у минулому періоді – придбання товарів або користування послугами призводить до утворення кредиторської заборгованості, а одержання банківського кредиту спричиняє зобов'язання

повернути його. Майбутні зобов'язання визначаються рішенням керівництва придбати активи в майбутньому та не є причиною для утворення справжнього зобов'язання. Рішення про придбання активів у майбутньому не призводить до виникнення поточних зобов'язань, вони виникають лише тоді, коли актив доставлено або коли укладено договір, який не підлягає скасуванню, на його придбання. Однак, якщо зобов'язання базуються на щорічних закупках або носять постійний характер, підприємство може визнати в якості заборгованості майбутні виплати [2, с. 429].

Фактичні зобов'язання виникають як наслідок договірних відносин або законодавчих актів, їх суму можна оцінити досить точно. Фактичні зобов'язання поділяються на два види: документальні та нараховані. Документальні фактичні зобов'язання включаються до бухгалтерської інформаційної системи на підставі первинних документів, що їх підтверджують і накопичуються на бухгалтерських рахунках. Оціночні зобов'язання – це сума оціночних зобов'язань, що не може бути визначена до настання визначеної дати. До оціночних включаються зобов'язання перед бюджетом за податками. Величину наведених оціночних зобов'язань можна обчислити тільки на кінець звітного періоду, коли відомі показники облікового прибутку, майна, що оподатковується тощо. А щодо умовних (неіснуючих, потенційних) зобов'язань, то вони спричинені умовними фактами господарського життя. Умовні зобов'язання не обліковуються в основній інформаційній сукупності та не відображаються у фінансових звітах, вони розкриваються у вигляді приміток [2, с. 429]. Порядок розкриття умовних зобов'язань у фінансовій звітності, на думку Ф. Ф. Бутинця, залежить від двох факторів: можливості їх обґрунтованої оцінки та ймовірності настання подій, що підтверджують існування даних зобов'язань на звітну дату.

Кладієв В. з точки зору виникнення розрізняє правове та традиційне зобов'язання. Правове зобов'язання передбачає безумовну вимогу від підприємства будь-яких дій та виникає в силу наступних причин:

- договір - в межах якого сторони домовляються про виконання зобов'язань;
- наявність в законодавстві певних вимог, згідно яких підприємство має виконати певні дії;
- делікт - розмір зобов'язання визначається через обсяги нанесеної шкоди [7, 164].

Традиційне зобов'язання – це зобов'язання, яке підприємство самостійно бере на себе в результаті своєї діяльності, коли:

- внаслідок минулих подій підприємство самостійно визнає, що при визначених умовах візьме на себе зобов'язання, навіть якщо при цьому не буде існувати правового зобов'язання;
- внаслідок яких у третіх сторін є певні обґрунтовані очікування відносно того, що підприємство виконає свої зобов'язання, та що вони можуть покладатися на ці очікування та діяти відповідним чином.

Отже, причини виникнення традиційних зобов'язань відрізняються від передумов визнання юридичного контракту чи інших формальних юридичних вимог [7, с. 165].

Велш Г. та Шорт Д. виділяють умовні зобов'язання і визначають їх як потенційні зобов'язання, які виникли через події чи операції, які вже мали місце [3, с. 497]. Однак їх перетворення на дійсні зобов'язання залежить від того, чи відбудуться у майбутньому певні події або операції (тобто від майбутніх умов). Умовні зобов'язання також призводять до умовних втрат.

Рада з питань стандартів фінансового обліку (FASB -

Financial Accounting Standards Board, USA) запропонувала для якомога об'єктивнішого відображення у фінансовій звітності умовних зобов'язань їх класифікувати. Умовні зобов'язання, згідно з рекомендаціями FASB, розподіляються на такі групи:

1. Припустимі — майбутня подія (події) скоріш за все відбудеться.

2. Імовірні — імовірність того, що подія (події) відбудеться, є більшою ніж для можливих умовних зобов'язань, але меншою, ніж для припустимих.

3. Можливі — можливість того, що майбутня подія (події) відбудеться, досить незначна [4, с. 189].

Останнім часом досить важливою ознакою класифікації зобов'язань є їх поділ за видами діяльності:

а) зобов'язання, що виникають в результаті звичайної діяльності;

- у результаті операційної діяльності;
- у результаті фінансової діяльності;
- у результаті інвестиційної діяльності.

б) зобов'язання, що виникають в результаті надзвичайних подій.

Одним із основних видів групувань зобов'язань є їх поділ на поточні та довгострокові. Щодо перших, то їх для потреб обліку пропонуємо класифікувати наступним чином:

1. За видами поточних зобов'язань:

- кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги;
- поточні зобов'язання за розрахунками;
- інші поточні зобов'язання.

2. За суб'єктами погашення:

- фінансові установи;
- бюджетні та позабюджетні фонди;
- фізичні і юридичні особи.

3. За видами діяльності:

а) зобов'язання, що виникають в результаті звичайної діяльності;

- в результаті операційної діяльності;
- в результаті фінансової діяльності;
- в результаті інвестиційної діяльності.

б) зобов'язання, що виникають в результаті надзвичайних подій.

4. За термінами погашення:

- до одного місяця;
- від одного до трьох місяців;
- від трьох до шести місяців;
- від шести до дев'яти місяців;
- до одного року.

5. За видами обліку:

- зобов'язання за даними фінансового обліку;
- зобов'язання за даними податкового обліку;
- зобов'язання за даними управлінського обліку.

6. За своєчасністю погашення:

- погашені вчасно;
- прострочені;
- пролонговані.

7. За видами погашення:

- погашені безготівковим шляхом;
- погашені товарами, виконаними роботами, наданими послугами;
- погашені готівкою.

Підсумовуючи вищезазначене вважаємо, що:

- класифікаційними ознаками зобов'язань підприємств можуть бути: термін погашення, складність, визначеність у часі, забезпеченість виконання

зобов'язань, підстава виникнення зобов'язання, спосіб погашення, час виникнення, можливість оцінки, з точки зору виникнення тощо;

- групування поточних зобов'язань для потреб обліку доцільно здійснювати за такими ознаками: за видами поточних зобов'язань, за суб'єктами погашення, за видами діяльності, за термінами погашення, за видами обліку, за своєчасністю погашення, за видами погашення.

Запропонована нами класифікація має не тільки теоретичне значення, а й практичне, оскільки може бути використана у вітчизняному обліку, а його інформація є цінною для прийняття відповідних управлінських рішень.

Список використаної літератури

1. Білуха, М. Т. Теорія бухгалтерського обліку [Текст] : підручник / М. Т. Білуха. – К., 2000. – 692 с.
2. Бухгалтерський фінансовий облік [Текст] : підручник / За ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – 7-ме вид. доп. і перероб. – Житомир : Рута, 2006. – 832 с.
3. Велш, Г. Основи фінансового обліку [Текст] / Г. Велш, Д. Шорт ; Пер. з англ. О. Мінін, О. Ткач. – К. : Основи, 1997. – 943 с.
4. Волинець, О. О. Розвиток теорії і практики обліку та контролю зобов'язань у підприємствах ресторанного бізнесу [Текст] / О.О. Волинець // Актуальні проблеми економіки. – 2007. - № 5 (71). – С. 186-192.
5. Економічна енциклопедія [Текст] : У трьох томах. Т. 2 / Редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Академія, 2001. – 848 с.
6. Загородній А. Г. Облік і аудит. Термінологічний словник [Текст] / А. Г. Загородній. – Л., 2002. – 671 с.
7. Кладієв В. Облік зобов'язань: методологічний аспект [Текст] / В. Кладієв // Наукові праці / Кіровоградський держ. техн. ун-т. Економічні науки. – Кіровоград, 2004. – Вип. 5, ч. 2. – С. 163 – 169.
8. Кутер, М. И. Бухгалтерський учет: основы теории [Текст] : учебное пособие / М. И. Кутер. – М. : Экспертное бюро - М, 1997. – 496 с.
9. Нидлз, Б. Принципы бухгалтерского учета [Текст] / Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Колдуэлл ; пер. с англ. / Под ред. Я. В. Соколова. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 496 с.
10. Зобов'язання [Текст] : положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20 // Все про бухгалтерський облік. – 2009. - № 10. – С. 51 – 53.
11. Пушкар, М. С. Фінансовий облік [Текст] / М. С. Пушкар. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 628 с.
12. Райан, Б. Стратегический учет для руководителя [Текст] / Б. Райан; пер. с англ. под ред. В. А. Микрюкова. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 616 с.
13. Сопко, В. В. Бухгалтерський облік капіталу підприємства (власності, пасивів) [Текст] : навч. посібник / В. В. Сопко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.

РЕЗЮМЕ

Сафарова Анна

Пути совершенствования классификации обязательств

В статье исследованы подходы к классификации обязательств, проведено сравнение классификационных признаков, определенных отечественными и зарубежными учеными. На основе проведенного исследования предложена собственная усовершенствованная классификация текущих обязательств.

RESUME

Safarova Anna

Ways of perfection of classification of obligations

Classification of obligations, comparison of classification signs are offered. On the basis of the conducted research the classification of current liabilities is offered.